

APOLOGIA DEL GERMÀ GRAN

Ramon Farrés

No és la primera vegada que dic públicament que Feliu Formosa és per a mi com un germà gran. De fet, per edat, podria ser el meu pare: la seva filla Ester és mig any més gran que jo. Però la particular personalitat de Feliu Formosa, absolutament allunyada de qualsevol tic paternalista, fa que em sigui impossible veure'l com un pare, i sí en canvi com un germà gran que, precedint-me en l'experiència vital, comparteix amb mi els seus interessos i descobriments, les seves perplexitats i decepcions.

Aquesta relació fraternal va iniciar-se ara fa justament 20 anys, arran d'un d'aquells mítics actes de Cafè Central durant la dècada dels 90, on es presentaven diverses *plaquettes* poètiques en un bar o una llibreria. La veritat és que ja no recordo el lloc exacte on va tenir lloc aquell acte en concret, però el cas és que una de les *plaquettes* que s'hi presentaven era una traducció meua d'un poema llarg de Rolf Dieter Brinkmann titulat simplement "Un poema" ("Ein Gedicht"). El que sí que recordo és que entre el públic hi havia Feliu Formosa, que mantenia una relació estreta amb Antoni Clapés, Isabel Casals i Víctor Sunyol, les tres ànimes de Cafè Central en aquell moment. Jo ja coneixia, és clar, l'obra de Formosa tant en la seva vessant de poeta com en la de traductor –de gran traductor de l'alemany, especialment–, però era la primera vegada que el veia en persona. I la seva presència en aquell acte, on jo, un principiant encara, havia de llegir una traducció meua d'un poeta alemany, em va impressionar –per no dir cohibir. I va ser una impressió doble: per la seva rellevància com a literat amb una gran cultura germanòfila, però també per la seva realitat física, la de l'home corpulent i taciturn que és Feliu Formosa. Tan impressionat estava que no em vaig atrevir a adreçar-li la paraula. Va ser ell qui, en acabar la presentació, se'm va acostar per felicitar-me –m'imagino que em devia dir simplement "molt bé", que és com sol manifestar que una cosa li ha agradat– i em va comentar que ell havia inclòs uns poemes de Rolf Dieter Brinkmann a l'antologia de poesia alemanya contemporània que havia preparat pocs anys abans per a la col·lecció "Les Millors Obres de la Literatura Universal. Segle XX".

Aquest va ser el meu primer contacte personal amb Feliu Formosa, i malgrat els pocs minuts que va durar i les poques paraules que ens vam dir, ja em va transmetre la sensació que em tractava com un igual, algú que com ell estimava la poesia alemanya i es dedicava a traduir-la. Tant és així que, no sé si en aquella mateixa primera trobada o en alguna de les que es van succeir a partir de llavors, en altres recitals poètics o presentacions de llibres, una vegada em va deixar anar: "M'agradaria fer alguna cosa en la línia del que has fet tu amb Thomas Bernhard: agafar un llibre unitari d'un poeta i traduir-lo." Efectivament, jo havia publicat el 1995 una traducció del poemari de Bernhard *In hora mortis*, amb l'afegit d'uns quants poemes més molt lligats als d'aquest llibre, en un volum que es va titular *Nou salms. In hora mortis* i que es va publicar precisament a la col·lecció "Jardins de Samarcanda" que la

gent de Cafè Central editava –i encara edita– en col·laboració amb Eumo Editorial. Jo em vaig quedar de pedra davant d'aquest comentari: l'home que havia traduït diversos volums de poemes de Bertolt Brecht, Georg Trakl i François Villon, l'home que havia publicat dues antologies que abastaven tota la poesia alemanya, aquest home m'estava dient que s'emmirallava en mi, que li agradaria fer una cosa semblant al que havia fet jo, que amb prou feines havia fet res! En aquell moment em vaig adonar que Feliu Formosa, a més de ser una persona afable i propera malgrat la seva imponent presència física i anímica, era també una persona extremament modesta, d'una modèstia que en cap cas es pot qualificar de falsa, perquè ell creu de debò que tot el que ha fet no té res d'especial.

Que aquesta seva actitud de reconeixement envers la meua persona i la meua activitat era sincera, ho vaig poder comprovar ben aviat, quan em va proposar que em fes càrrec de l'edició del quart i últim volum del *Teatre complet* de Bertolt Brecht editat per l'Institut del Teatre. Ell havia tingut cura dels tres primers volums, i la feinada que comportava revisar les traduccions i escriure les notes introductòries se li havia tornat carregosa. Jo vaig acceptar encantat, tot i els dubtes de si estaria a l'alçada d'aquella tasca tan comprometedora, però vaig insistir que el volum havia de sortir signat per tots dos, perquè jo no vaig fer res més que seguir el pla establert per Feliu Formosa, que em va facilitar a més tot el material de què ell disposava. Així és com el volum IV del *Teatre complet* de Bertolt Brecht en català du la referència "Edició dirigida per Feliu Formosa i Ramon Farrés", cosa que m'omple d'orgull i satisfacció, perquè segella públicament la nostra relació fraternal en l'àmbit literari. Ah, i he de dir que Formosa va acceptar amb una humilitat exemplar les modificacions que jo vaig suggerir a la traducció que va aportar a aquest volum, la d'*El cercle de guix caucasià*. Una altra feina que li havien encarregat a ell i que em va cedir va ser la nova traducció de les *Cartes a un poeta jove* de Rainer Maria Rilke per a la col·lecció "El Far" d'Angle Editorial, una de les experiències més gratificants que he tingut com a traductor.

Cal dir que el meu contacte amb Feliu Formosa a nivell més personal es va veure molt beneficiat pel fet que al cap de poc temps de la nostra primera trobada jo iniciés una relació sentimental amb Cinta Massip, que al seu torn mantenia un contacte estret amb Feliu Formosa per la banda dels recitals de poesia, una activitat que han compartit en múltiples ocasions. En aquest sentit, he estat un espectador privilegiat, no ja de les seves actuacions, sinó de tot el procés de creació dels seus espectacles poètics: la idea inicial, la tria dels textos, l'estructuració de l'espectacle, els assaigs... I els he acompanyat la major part de vegades quan havien d'actuar a Terrassa, a Igualada, a Begur..., molt sovint juntament amb el músic Joan Alavedra, que ha escrit i interpretat les partitures d'acompanyament musical de molts d'aquests espectacles.

Amb Cinta Massip, fos per a la preparació d'algun d'aquests recitals o pel simple plaer de passar una estona amb el "mestre" –com l'anomenem de vegades–, hem visitat sovint Feliu Formosa al seu pis de Sant Andreu i hem conversat amb ell al caliu de la seva fantàstica biblioteca, abans o després d'anar a dinar junts a algun dels restaurants del barri que ell freqüenta i on sempre és rebut amb mostres de gran estimació pels propietaris i cambrers. En una d'aquestes ocasions, no sé arran de què, li vaig explicar una anècdota personal: la meua presència a Berlín en el moment de la mort de Marlene Dietrich, i com vaig anar al cementiri el dia de l'enterrament i vaig llençar un grapat de terra al taüt abans que el cobrissin

definitivament. Al cap d'un cert temps, va aparèixer el fins ara darrer volum de dietaris de Feliu Formosa, *Sala de miralls*, i l'autor ens en va dedicar un exemplar a Cinta Massip i a mi, com sol fer, amb la indicació que tots dos sortíem al llibre. Jo em vaig pensar que els nostres noms hi serien esmentats de passada, en relació amb algun fet concret, però em vaig endur una gran sorpresa en veure que Formosa havia dedicat unes quantes pàgines del seu llibre a reproduir aquella anècdota que jo li havia explicat tot dinant. En aquell moment vaig pensar que ja tenia assegurada la posteritat, encara que fos en l'obra d'un altre, i que ja no calia que m'escarrassés a guanyar-me-la per mi mateix.

Al llarg d'aquests vint anys d'amistat, hem tingut múltiples ocasions d'acompanyar-nos mútuament en les presentacions de les nostres respectives publicacions. Tinc un gran record de l'acte de presentació del meu segon llibre de poemes, *El present constant*, l'any 2009 o 2010, a l'Espai Mallorca, on Feliu Formosa va llegir poemes meus al costat d'altres poetes amics. També va encarregar-se de la presentació de les meves traduccions de *Sota el ferro de la lluna*, de Thomas Bernhard, i de la *Correspondència amb Goethe*, de Bettine von Arnim. I jo al meu torn he presentat en diverses ocasions traduccions seves, recitals poètics amb ell de protagonista o actes d'homenatge. I una vegada, a iniciativa de Cafè Central, vam fer un recital de poesia conjunt a Vic. Perquè fos alguna cosa més que un acte amb dos poetes llegint cadascú els seus versos, em vaig atrevir a proposar-li a Feliu Formosa que cada un triés i llegís poemes de l'altre, i ell va acceptar de seguida, amb la seva habitual naturalitat.

Un altre guany que m'ha reportat la relació amb Feliu Formosa és que a través d'ell, del seu record personal, m'ha connectat, ni que sigui en la distància, amb altres grans figures de la nostra tradició literària que jo, per edat, no vaig poder arribar a conèixer en persona, però que Feliu Formosa va tractar molt de prop, des d'Agustí Bartra i Joan Vinyoli fins a Montserrat Roig, passant per Gabriel Ferrater, per esmentar tan sols els més destacats. En els records desgranats per Feliu Formosa en les nostres converses, he arribat a tenir la sensació de conèixer una mica el vessant humà d'aquests poetes i escriptors que jo ja admirava per les seves obres.

Per la meua banda, he intentat utilitzar els mitjans que tenia a l'abast per divulgar l'obra de Feliu Formosa, per exemple des de *Quaderns. Revista de Traducció*, la publicació del Departament de Traducció de la Universitat Autònoma que coordino juntament amb Montserrat Bacardí, on vaig ressenyar els seus dos volums de diaris *A contratemps* i *El somriure de l'atzar* i vaig proposar que es publicués el discurs que va fer quan li van concedir el premi Friedrich Gundolf de l'Acadèmia Alemanya de Llengua i Literatura per la seva contribució a la difusió de la literatura alemanya a l'estranger. O bé des de *Reduccions*, on he coordinat un número recent dedicat a Feliu Formosa amb motiu dels seus 80 anys. També vaig ser jo qui li va suggerir que s'adrecés a la gent de l'editorial Adesiara quan Edicions 62 li va comunicar que no tenia intenció de reeditar la poesia completa de Georg Trakl traduïda per ell, i que per tant en podia disposar. A Adesiara, tal com m'havia imaginat, el van rebre amb els braços oberts, i no tan sols van publicar la poesia completa de Trakl, sinó també, un temps més tard, el *Devocionari domèstic* de Bertolt Brecht, que Feliu Formosa va traduir expressament per a ells, i em consta que hi ha d'altres projectes en curs. Tot sigui per manifestar al germà gran el meu agraïment per tot allò que tan generosament ha volgut compartir amb mi.